

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ HAYAT BİLGİSİ ÖĞRETİMİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİK ALGILARI İLE BİLİŞÖTESİ FARKINDALIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Emin KILINÇ

Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, emin.kilinc@dpu.edu.tr

Mehmet UYGUN

Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, mehmet.uygun@dpu.edu.tr

Özet

Bu çalışmanın temel amacı sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları ile bilişötesi farkındalıkları arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini belirlemede uygun örnekleme tekniğinden faydalanılmıştır. Örneklem grubunu 2013-2014 eğitim öğretim yılında Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği bölümünde okuyan ve Sosyal Bilgiler Öğretimi dersini almış olan 148 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada bilişötesi farkındalık envanteri ve hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algısı ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen verilerin analizi sonucunda katılımcıların bilişötesi farkındalıklarının yüksek olduğu; cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, katılımcıların hayat bilgisi öğretimi öz yeterliklerine yönelik algılarının yüksek olduğu; bu algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşmadığı, ancak sınıf düzeyine göre farklılaştığı ve bu farkın son sınıflar lehine olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların bilişötesi farkındalıkları ile hayat bilgisi öğretimi sonuç algısı arasında ise anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Hayat bilgisi, Bilişötesi, Öz yeterlik.

EXAMINING THE CORRELATION BETWEEN PRE-SERVICE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PERCEPTION OF SELF-EFFICACY TOWARD LIFE STUDY TEACHING AND THEIR METACOGNITIVE AWARENESS

Abstract

The purpose of this research is to examine the correlation between pre-service primary school teachers' perception of self-efficacy toward Life Study teaching and their metacognitive awareness. The authors used correlational survey model for this study. The participants were selected through convenience sampling during the 2013- 2014 academic year. The sample of the study was consisted of 148 pre-service primary school teachers at Dumlupınar University. The data were collected through metacognitive awareness inventory and a self-efficacy belief instrument for preservice primary school teachers' toward instruction of life study lesson. The result of the study showed that participants' metacognitive awareness was high and there was no significant difference by gender and class. In addition, it was found in the study that participants' self-efficacy of life study lesson was high and there was no significant difference by gender. However there was a significant difference by class. It was also found that there were significant correlations between metacognitive awareness and self-efficacy toward life study lesson.

Key words: Life study lesson, Metacognitive awareness, Self-efficacy.

Giriş

Eğitimin en önemli işlevlerinden birisi yetişen yeni nesilleri hak ve sorumluluklarını bilen, nitelikli, sosyal hayatta etkin, problem çözme becerisine sahip bireyler olarak yetiştirmektir. Yukarıda bahsedilen özelliklere sahip bireylerin yetiştirilmesi için öncelikle nitelikli öğretmenler yetiştirmek gerekmektedir. Bu bağlamda hem Milli Eğitim Bakanlığı hem de sivil toplum kuruluşları tarafından öğretmen yeterlikleri ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 2008; Türk Eğitim Derneği, 2009). Bilgi ve teknolojinin hızla değiştiği günümüzde belirlenen yeterliklerin sürekli güncellenmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi dersi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları ile bilişötesi farkındalıkları arasındaki ilişki incelenecektir.

Kuramsal Çerçeve

Hayat Bilgisi Dersi

Hayat bilgisi dersi, ilkökul 1-3. sınıf öğretim programında yer alan ve çocukların hem kendilerini hem de içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı tanımaları için tasarlanmış bir derstir. Bununla birlikte hayat bilgisi dersinin ilkökulun ilk üç senesinde öğrencileri iyi insanlar ve vatandaşlar olabilmesi, çevresine etkin ve olumlu biçimde uyum sağlaması için gerekli olan temel davranışların kazandırıldığı ve öğrencilerin yaşama hazırlandığı (Kabapınar ve Baysal, 2004; Öztürk ve Dilek, 2005) bir ders olduğu da ifade edilmektedir.

Cumhuriyetin ilanından bugüne hayat bilgisi dersi, öğretim programlarında (1924 öğretim programında farklı derslerin içeriğinde ele alınmıştır) yerini almıştır (Sönmez, 2010; Şahin, 2009). 2000'li yılların başlarında yapılandırmacı eğitim anlayışı benimsenmiş ve öğretim programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından bu anlayış doğrultusunda geliştirilmiştir. 2005 yılında ise öğretim programları ülkemizin genelinde uygulamaya konulmuştur. Öğrencilerin temel yaşam becerilerini kazanmalarına ve olumlu kişisel nitelikler geliştirmelerine yardımcı olmayı hedefleyen yeni hayat bilgisi programı, eski öğretim programlarına kıyasla öğrenci ve öğretmenin rollerinde de çeşitli değişiklikler ortaya koymuştur (Güven, 2010). Yeni öğretim programında öğretmenin rolü, öğrenme-öğretme ortamını düzenlemek, etkinlikler konusunda öğrencilere rehberlik yapmak olarak ifade edilmiştir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009).

Yukarıda açıkça ifade edildiği üzere hayat bilgisi dersinin genel amaçlarına ulaşabilmede öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu nedenle gelecekte bu dersi okutacak sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimi konusunda istenilen yeterliklere sahip olması gerekmektedir.

Hayat Bilgisi Öğretimi Öz Yeterliği

Sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi dersine yönelik bilgi ve becerilerinin istenilen düzeyde olması, sınıf öğretmeni olduklarında derste karşılaşacakları olası pedagojik sorunlara çözüm üretebilmelerini ve bu dersin

öğretimini en iyi seviyede gerçekleştirmelerini sağlayacaktır. Bu bağlamda öğretmen öz yeterlikleri konusu araştırmacılar tarafından son yıllarda sıklıkla ele alınan bir konudur (Güven ve Ersoy, 2007; Özdemir, 2008). İlk kez Bandura tarafından kullanılan “öz yeterlik” kavramı bireyin belli bir performansı göstermek için gerekli etkinlikleri organize edip başarılı olarak yapma sanatı olarak tanımlanmaktadır (Bandura, 1997).

Sınıf öğretmenliği ilköğretimin ilk kademesini oluşturmakta ve içerisinde çeşitli dersleri barındırmaktadır. Hayat bilgisi dersi de bunlardan bir tanesidir. Bu nedenle sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi dersinin öğretimine yönelik öz-yeterlik algıları önem kazanmaktadır. Hayat bilgisi dersine yönelik etkili öğretim yöntemleri bilmek, dersin nasıl sevdireceği konusunda fikir sahibi olmak, hayat bilgisi dersinde başarısız olan öğrencilere yardımcı olabilmek ve onların derste başarılı olabilecekleri duygusunu kazandırabilmek, ders ile ilgili kavramları etkin bir şekilde öğretebilmek, öğrencileri hayat bilgisi dersine karşı istekli hale getirebilmek ve ders ile ilgili sorularını yanıtlayabilmek hayat bilgisi dersi öğretiminin temel öz yeterliklerindedir (Bektaş, 2007). Yukarıda ifade edilen temel öz yeterlikleri gerçekleştirmede öğretmenlerin öğrenme sürecinin farkında olması, bu süreci planlayabilmesi, karşılaşılan sorunlara çözüm üretebilmesi gibi yeteneklere sahip olması gerekmektedir. Bu yetenekler ise bilişötesi farkındalığı gerektirmektedir.

Bilişötesi Farkındalık

Bilişötesi konusunda yapılan çalışmalar incelendiğinde İngilizcede “metacognition” olarak ifade edilen kavramın ülkemizdeki araştırmalarda Türkçe karşılığı olarak; yürütücü biliş, biliş üstü, bilişötesi, ileri biliş, biliş bilgisi, üstbiliş gibi kavramlar kullanılmaktadır. Bu araştırmada Akın, Abacı ve Çetin (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Bilişötesi Farkındalık Envanteri kullanıldığı için “metacognition” ile ilişkili kavramlar için bilişötesi kavramı kullanılacaktır.

Flavell (1979)’e göre bilişleri kontrol eden, düzenleyen ve değerlendiren üst düzey bilişsel yapı, bilgi ve aşamalardan oluşan bir sistemdir. Bilişötesi kavramı, kişinin kendi düşünme süreçlerinin farkında olması ve bu süreçleri düzenlemesi anlamına gelir (Akın, Abacı ve Çetin, 2007). Bilişötesi; öğrenme sürecinin farkında olma, planlama ve stratejiler seçme, öğrenme sürecini izleme, hatalarını düzeltme, kullandığı stratejileri gerektiğinde değiştirme gibi yeteneklere sahip olmayı gerektirmektedir (Özsoy, 2007). Bilişötesi, bilişsel bilgi ve bilişsel düzenleme becerileri şeklinde iki temel kategoriye ayrılmaktadır (Jacobs ve Paris, 1987; Schraw ve Dennison, 1994; Schraw ve Moshman, 1995). Bilişsel bilgi, bireyin kendi bilişleri veya biliş ile ilgili ne bildiklerini ifade etmektedir (Schraw ve Moshman, 1995). Bunlar; açıklayıcı, prosedürel ve durumsal bilgidir (Schraw ve Dennison, 1994; Schraw ve Moshman, 1995). Bilişsel düzenleme becerileri ise bilişsel bilginin aksine kişinin öğrenmesini ve hafızasını güçlendirecek gerçek aktivitelerdir. Bunlar; planlama, izleme, değerlendirme, hata ayıklama ve bilgiyi yönetme stratejileridir (Schraw ve Dennison, 1994).

Öğretmenlerin bilişötesi beceri geliştiren stratejilere sahip olması yapılan dersin kalitesi etkileyecektir. Ayrıca öğretmen ve öğretmen adaylarının kendi bilişsel süreçlerinin farkında olmaları hazırlayacakları ders içeriklerinin öğrencilerin bilişötesi becerilerini geliştirici nitelikte olmasını da sağlayacaktır. Öğretmen adaylarının bilişötesi farkındalık düzeylerinin belirlenmesi ve bilişsel farkındalıklarının geliştirilmesi bu nedenle önemlidir. Yapılan araştırmalarda öğretmenlik yapan ya da farklı öğretmenlik alanlarında öğrenim görmekte olan öğrencilerin bilişötesi farkındalık düzeylerinin incelendiği görülmüştür (Aktaş, 2013; Baykara, 2011; Baysal, Ayvaz, Çekirdekçi ve Malbeği, 2013; Dilci ve Kaya, 2012; Okçu ve Kahyaoglu, 2007; Özsoy ve Günindi, 2011; Tunca ve Şahin, 2014; Tüysüz, Karakuyu, ve Bilgin, 2008; Ulaş, Kolaç ve Sevim, 2011). Hayat bilgisi öğretimi konusunda yetkin ve bilişötesi farkındalığı üst düzey olan bir öğretmen, konuları öğretirken öğrencilerin öğrenmedeki amaçlarının ne olduğunu, konuyu öğrendikten sonra ne gibi kazanımlar elde edeceklerini öğrencilerine konuya başlamadan önce ifade edebileceği ön görülür. Ayrıca hayat bilgisi öğretim programında ifade edildiği üzere kazanımlara yönelik etkinlikler oluştururken “belirlemek, karşılaştırmak, sınıflamak, çözümlenmek, oluşturmak” (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009, s. 75) gibi üst düzey bilişsel becerileri de işe koşabilir. Bu nedenle çalışmada öğretmen adaylarının sahip oldukları bilişötesi beceri seviyeleri ile hayat bilgisi dersi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu çalışmada sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öz yeterliğiyle bilişötesi farkındalıkları arasındaki ilişki aşağıdaki araştırma soruları temel alınarak incelenmiştir.

- Sınıf öğretmeni adaylarının bilişötesi farkındalıkları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Sınıf öğretmeni adaylarının bilişötesi farkındalıkları öğrenim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları öğrenim durumu değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
- Sınıf öğretmeni adaylarının bilişötesi farkındalıkları ile hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları arasında herhangi bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelinde yürütülmüştür. İlişkisel tarama modelinde iki ya da daha çok değişken arasındaki birlikte değişimin derecesi belirlenmeye çalışılmaktadır (Karasar, 2005). Bu çalışmada sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğretmen adaylarının hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları ile bilişötesi düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi, her iki düzeyin cinsiyet ve öğrenim durumu değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2013-2014 eğitim-öğretim yılında sınıf öğretmenliği anabilim dalında okuyan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Bu çalışmanın örneklemini için sınıf öğretmenliği anabilim dalının üçüncü ve dördüncü sınıflarında okuyan öğretmen adaylarının seçilmesinin temel nedeni, altıncı yarıyıldaki “Sosyal Bilgiler Öğretimi” adlı dersi almış olmalarıdır. Örneklemin seçiminde olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden “Uygun Örnekleme Tekniği” kullanılmıştır. Bu örnekleme yönteminin en önemli faydası katılımcıların araştırmacı tarafından erişilebilirliğinin kolay olmasıdır (Fraenkel ve Wallen, 2003). Araştırmanın örneklemini 2013-2014 eğitim öğretim yılında Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği bölümünde okuyan ve Sosyal Bilgiler Öğretimi dersini almış olan 148 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet ve öğrenim durumlarına ilişkin betimsel bilgiler tablolar halinde aşağıda belirtilmiştir.

Tablo 1: Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kadın	97	65.5
Erkek	51	34.5
Toplam	148	100

Tablo 2. Katılımcıların Öğrenim Durumlarına İlişkin Bilgiler

Öğrenim Durumu	Frekans (f)	Yüzde (%)
3. Sınıf	68	45.9
4. Sınıf	80	54.1
Toplam	148	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere, örnekleme alınan sınıf öğretmeni adaylarının cinsiyet açısından 97’si (%65.5) kadın iken 51’i (%34.5) erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların öğrenim durumlarına ilişkin bilgiler incelendiğinde 68’inin (%45.9) üçüncü sınıf öğrencisi iken 80’inin (%54.1) son sınıf öğrencisi olduğu görülmektedir.

Bilişötesi farkındalık envanteri: Bu çalışmada katılımcıların bilişötesi farkındalıklarını değerlendirmek amacıyla Schraw ve Dennison (1994) tarafından geliştirilen, Akın, Abacı ve Çetin (2007) tarafından Türkçe’ye uyarlanan Bilişötesi Farkındalık Envanteri kullanılmıştır. Ölçek sekiz alt boyuttan ve 52 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5’li Likert derecelendirme tipi bir ölçektir. Ölçek; (1) Hiçbir zaman, (2) Nadiren, (3) Sık sık, (4) Genellikle ve (5) Her zaman seçeneklerinden oluşmuştur. Bilişötesi farkındalık envanterinin alt boyutları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Bilişötesi Farkındalık Envanterinin Alt Boyutları

Boyutlar	Maddeler
Açıklayıcı bilgi	5, 10, 12, 17, 16, 32, 20, 46
Prosedürel bilgi	33, 14, 27, 3
Durumsal bilgi	26, 29, 35, 15, 18
Planlama	42, 6, 4, 45, 8, 23, 22
İzleme	49, 11, 1, 2, 21, 28, 34, 41
Değerlendirme	36, 24, 19, 7, 50, 38
Hata ayıklama	25, 51, 40, 44, 52
Bilgi yönetme	37, 31, 47, 9, 43, 13, 39, 30, 48

Ölçeğin güvenilirliği ölçeği geliştiren araştırmacılar tarafından yapılmış olup, alfa güvenilirlik katsayısına bakıldığında Cronbach alfa iç güvenilirlik katsayısı ölçeğin tümü için .95 olarak tespit edilmiş, alt boyutlar için ise .88'den .93'e doğru sıralandığı belirtilmiştir. .88 olduğu görülmüştür. Ölçek Türkçe'ye uyarlandıktan sonra iç tutarlık güvenilirlik kat sayıları yeniden hesaplanmış ve Cronbach alfa iç güvenilirlik katsayısı ölçeğin tümü için .95 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarında ise bu değer .66'den .87'ye doğru sıralandığı görülmüştür (Akın, Abacı ve Çetin, 2007). Bu çalışmada ise ölçeğin iç güvenilirlik katsayısı ölçeğin tümü için .94 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutları için ise .57'den .76'ya doğru sıralandığı belirlenmiştir.

Hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algısı ölçeği: Bu çalışmada sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algılarını ölçmek amacıyla Bektaş (2007) tarafından geliştirilen Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algısı Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek öz yeterlik algısı ve sonuç beklentisi olmak üzere iki alt boyuttan ve 18 maddeden oluşmaktadır. Ölçek 5'li Likert derecelendirme tipi bir ölçek olarak tasarlanmıştır ve (1) Hiçbir zaman, (2) Nadiren, (3) Sık sık, (4) Genellikle ve (5) Her zaman seçeneklerinden oluşmuştur.

Ölçeğin güvenilirlik testi sonuçları incelendiğinde Cronbach alfa iç güvenilirlik katsayısı ölçeğin tümü için .84 olduğu görülmüştür. Bu çalışmada ise Cronbach alfa iç güvenilirlik katsayısı .81 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler SPSS 20 programı aracılığıyla betimsel analiz, bağımsız örneklem için t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı yardımıyla çözümlenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adaylarının bilişötesi farkındalıkları ve hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algılarına ilişkin veriler; katılımcıların bilişötesi farkındalıklarına yönelik bulgular, katılımcıların hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algılarına yönelik bulgular ve katılımcıların bilişötesi

farkındalıkları ile hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları arasındaki ilişkiye yönelik bulgular başlıkları altında sunulmuştur.

Katılımcıların Bilişötesi Farkındalıklarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların bilişötesi farkındalık envanterinin alt boyutlarına ilişkin ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış ve Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Bilişötesi Farkındalık Envanterinin Alt Boyutlarına İlişkin Değerler

Alt Boyutlar	N	$\bar{X}$	SS
Açıklayıcı bilgi	148	3.75	.57
Prosedürel bilgi	148	3.45	.63
Durumsal bilgi	148	3.70	.59
Planlama	148	3.53	.61
İzleme	148	3.48	.57
Değerlendirme	148	3.54	.63
Hata ayıklama	148	3.51	.65
Bilgi yönetme	148	3.62	.55

Tablo 4 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının bilişötesi farkındalıklarının belirli bir düzeyde olduğu görülmektedir. Nitekim anket sorularına verilen cevaplar incelendiğinde Bilişötesi farkındalık envanterinin alt boyutlarının oranı 3.48 ile 3.75 değerleri arasında değişmektedir. Bu bağlamda katılımcıların en fazla açıklayıcı bilgi alt boyutunda ($\bar{X} = 3.75$) farkındalık sahibi oldukları görülmektedir. Öte taraftan katılımcılar en az izleme alt boyutunda farkındalık ($\bar{X} = 3.48$) sahibidirler. Bilişötesi farkındalığın öğrenme süreçlerindeki etkisi göz önüne alındığında, BFE'nin alt boyutlarında katılımcıların farkındalık düzeylerinin yüksek olması, yoğun öğrenme faaliyetlerinin gerçekleştiği üniversite ortamında kendi bilişsel süreçlerinin farkında olduklarının bir göstergesidir.

Katılımcıların BFE maddelerine verdikleri cevaplar madde bazında incelendiğinde ise sınıf öğretmeni adaylarının en çok "Konuyla ilgili önceden bir şeyler bildiğim zaman daha iyi öğrenirim" maddesini ($\bar{X} = 4.22$) seçtikleri görülmüştür. Katılımcılar ikinci olarak ilgi alanlarına yakın konuları daha iyi öğrenileceğini ifade eden "ilgi duyduğum konuları daha iyi öğrenirim" maddesini kabul ettiklerini belirtmişlerdir. Buna karşın katılımcılar en az "Öğrenmemi kolaylaştırması için resim veya diyagramlar çizerim" maddesine katılmaktadırlar. Ayrıca "Çalışmaya başlamadan önce öğreneceğim materyal hakkında kendime sorular sorarım" maddesi de en son tercih edilen maddeler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların bilişötesi farkındalıklarının cinsiyet ve sınıf değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için bağımsız örneklem için t-testi yapılmış olup herhangi bir anlamlı farklılık bulunmamıştır. Tablo 5 ve Tablo 6'da bu sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların Bilişötesi Farkındalıklarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığı için t-testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	SD	t	p
Açıklayıcı bilgi	Kadın	97	3.76	.51	146	.118	.906
	Erkek	51	3.75	.66			
Prosedürel bilgi	Kadın	97	3.52	.57	146	1.665	.098
	Erkek	51	3.33	.73			
Durumsal bilgi	Kadın	97	3.70	.58	146	.126	.900
	Erkek	51	3.69	.63			
Planlama	Kadın	97	3.53	.58	146	.049	.961
	Erkek	51	3.52	.68			
İzleme	Kadın	97	3.48	.52	146	.149	.882
	Erkek	51	3.46	.67			
Değerlendirme	Kadın	97	3.56	.62	146	.442	.659
	Erkek	51	3.51	.66			
Hata ayıklama	Kadın	97	3.52	.66	146	.489	.626
	Erkek	51	3.47	.64			
Bilgi yönetme	Kadın	97	3.62	.55	146	.003	.998
	Erkek	51	3.62	.55			

Tablo 6: Katılımcıların Bilişötesi Farkındalıklarının Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılığı için t-testi Sonuçları

Boyut	Sınıf	N	$\bar{X}$	SS	SD	t	p
Açıklayıcı bilgi	3. Sınıf	68	3.76	.58	146	.140	.889
	4. Sınıf	80	3.75	.55			
Prosedürel bilgi	3. Sınıf	68	3.36	.65	146	1.727	.086
	4. Sınıf	80	3.54	.61			
Durumsal bilgi	3. Sınıf	68	3.68	.58	146	.380	.705
	4. Sınıf	80	3.72	.61			
Planlama	3. Sınıf	68	3.44	.62	146	1.63	.104
	4. Sınıf	80	3.60	.59			
İzleme	3. Sınıf	68	3.38	.58	146	1.85	.066
	4. Sınıf	80	3.55	.56			
Değerlendirme	3. Sınıf	68	3.54	.67	146	.032	.974
	4. Sınıf	80	3.55	.61			
Hata ayıklama	3. Sınıf	68	3.48	.73	146	.487	.627
	4. Sınıf	80	3.53	.57			
Bilgi yönetme	3. Sınıf	68	3.64	.56	146	.427	.670
	4. Sınıf	80	3.60	.54			

Katılımcıların Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algılarına Yönelik Bulgular

Katılımcıların hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algısının alt boyutlarına yönelik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algısı Ölçeğinin Alt Boyutlarına İlişkin Değerler

Alt Boyutlar	N	$\bar{X}$	SS
Öz Yeterlik Algısı	148	3.23	.40
Sonuç Beklentisi	148	3.61	.54

Tablo 7 incelendiğinde sınıf öğretmeni adaylarının Hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algısı ölçeğinin altı boyutlarından sonuç beklentisini ifade eden maddeleri kabul oranlarının ($\bar{X} = 3.61$) öz yeterlik algısını ifade eden maddelere ($\bar{X} = 3.23$) göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu duruma göre sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi öğretiminde daha çok sonuç odaklı oldukları söylenebilir.

Katılımcıların hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algılarının cinsiyet ve sınıf değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için bağımsız örneklem için t-testi yapılmış olup Tablo 8 ve Tablo 9’da bunlara ilişkin sonuçlara yer verilmiştir

Tablo 8: Katılımcıların Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılığı için t-testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	SD	t	p
Öz Yeterlik	Kadın	97	3.23	.34	146	.226	.821
	Erkek	51	3.22	.49			
Sonuç Algısı	Kadın	97	3.63	.54	146	.618	.537
	Erkek	51	3.57	.67			

Tablo 9: Katılımcıların Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algılarının Öğrenim Durumu Değişkenine Göre Farklılığı için t-testi Sonuçları

Boyut	Sınıf	N	$\bar{X}$	SS	SD	t	p
Öz Yeterlik	3. Sınıf	68	3.11	.44	146	3.28	.001
	4. Sınıf	80	3.32	.33			
Sonuç Algısı	3. Sınıf	68	3.42	.67	146	3.74	.000
	4. Sınıf	80	3.77	.45			

Katılımcıların hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algılarının cinsiyet ve sınıf değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için bağımsız örneklem için t-testi yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda katılımcıların

hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algılarında cinsiyet değişkeni bağlamında anlamlı farklılıklar bulunmazken öğrenim düzeyinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Test sonuçlarına göre sınıf öğretmeni adaylarından son sınıfta okuyanların hem öz yeterlik algısı boyutu ile ilgili düşüncelerinin ($\bar{X}_{4.sınıf} = 3.32$) hem de sonuç beklentisi boyutu ile ilgili düşüncelerinin ($\bar{X}_{4.sınıf} = 3.77$) üçüncü sınıfta okuyan öğrencilere göre ($\bar{X}_{3.sınıf} = 3.11$) ve ($\bar{X}_{3.sınıf} = 3.42$) daha olumlu olduğu tespit edilmiş olup; iki grup arasında öz yeterlik boyutunda ($t(146) = -3.28$, $p < .001$) ve sonuç beklentisi boyutunda ($t(146) = -3.74$, $p < .000$) son sınıf öğrencileri lehine anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. Her iki alt boyut için etki büyüklüğü öz yeterlik boyutu için ($d = .54$) ve sonuç beklentisi boyutu için ($d = .61$) hesaplanmış ve hesaplama sonucuna göre orta düzeyde bir etki bulunmuştur (Cohen, 1992).

Katılımcıların Bilişötesi Farkındalıkları ile Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Sınıf öğretmeni adaylarının bilişötesi farkındalıkları ile hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Spearman's Korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. *Katılımcıların Bilişötesi Farkındalıkları ile Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algıları Arasındaki İlişki*

	Öz Yeterlik	Sonuç Algısı	Açıklayıcı bilgi	Prosedürel bilgi	Durumsal bilgi	Planlama	İzleme	Değerlendirme	Hata ayıklama	Bilgi yönetme
Öz Yeterlik	1									
Sonuç Algısı	.480*	1								
Açıklayıcı bilgi	.064	.308*	1							
Prosedürel bilgi	.033	.274*	.606*	1						
Durumsal bilgi	.028	.344*	.727*	.646**	1					
Planlama	.001	.308*	.669*	.684***	.647*	1				
İzleme	.009	.321*	.665*	.752**	.702*	.747*	1			
Değerlendirme	.029	.213*	.697*	.682**	.659*	.704*	.751*	1		
Hata ayıklama	.022	.229*	.520*	.498**	.506*	.586*	.524*	.574*	1	
Bilgi yönetme	.028	.251*	.773*	.636**	.722*	.735*	.683*	.747*	.634*	1

**p < .001

Tablo 10'da görüldüğü üzere hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algısı alt boyutlarından öz yeterlik ile biliş ötesi farkındalık envanterinin alt boyutları arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Öte taraftan hayat bilgisi öğretimine ilişkin sonuç algısı ile biliş ötesi farkındalık envanterinin açıklayıcı bilgi boyutu ile düşük düzeyde olumlu ($r = .308$; $p < .001$); prosedürel bilgi ile düşük düzeyde olumlu ($r = .274$; $p < .001$); durumsal bilgi ile düşük düzeyde olumlu ($r = .344$; $p < .001$); planlama ile düşük düzeyde olumlu ($r = .308$; $p < .001$); izleme ile düşük düzeyde olumlu ($r = .321$; $p < .001$); değerlendirme ile düşük düzeyde olumlu ($r = .213$; $p < .001$); hata ayıklama ile düşük düzeyde olumlu ($r = .229$; $p < .001$) ve bilgi yönetme ile düşük düzeyde olumlu ($r = .251$; $p < .001$) ilişki bulunmaktadır.

Tartışma ve Sonuç

Eğitimin kalitesinin geliştirilmesi konusu dünyada ve ülkemizde son zamanlarda üzerinde sıklıkla durulan bir konudur. Eğitimin kalitesinin artırılmasında şüphesiz en önemli hususlardan biri de öğretmenlerin mesleki yeterliklerinin geliştirilmesidir. Nitelikli öğretmen yetiştirmede üniversitelerin eğitim fakültelerine büyük görev düşmektedir.

Nitelikli öğretmen yetiştirme, tüm yurttaşların yetiştirilmesi görevini üstlenmiş ilköğretim kurumları için daha ayrı bir önem taşımaktadır (Güven ve Ersoy, 2007). Nitekim yapılan çeşitli araştırmalarda öğrencilerin akademik başarılarının büyük ölçüde öğretmen yeterliklerinden etkilendiği öne sürülmüştür (Darling-Hammond, 2000; Goe ve Stickler, 2008; Türk Eğitim Derneği, 2009). Sonuç olarak öğretmenlerin mesleklerinde yeterliklere sahip olması; etkin, özgüven sahibi ve katılımcı bireyler yetiştirmenin önemli bir unsuru olduğu söylenebilir.

Çocukların hem kendilerini hem de toplumu ve dünyayı tanımalarını (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009), bununla birlikte temel yaşam becerileri kazanmalarını ve olumlu kişisel nitelikler geliştirmelerini (Güven, 2010) hedefleyen hayat bilgisi dersinin öğretimine yönelik sınıf öğretmeni adaylarının öz yeterlikleri ile bu dersin öğretim sürecinin planlanması, öğrenme sürecin izlenmesi, değerlendirilmesi ve karşılaşılan sorunlara çözüm üretilmesini ifade eden bilişötesi farkındalıkların belirlenmesine yönelik çalışmalara gereksinim duyulmaktadır.

Araştırma sonuçları incelendiğinde katılımcıların bilişötesi farkındalığa sahip oldukları görülmüştür. Öğretmen adaylarının bilişötesi farkındalığın alt boyutları olan açıklayıcı bilgi, prosedürel bilgi, planlama, izleme, değerlendirme, hata ayıklama ve bilgi yönetme boyutlarında farkındalıklarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Hayat bilgisi öğretiminde öğrenme ortam ve süreçlerinin hazırlanmasında bilişötesi farkındalığın etkisi göz önüne alındığında, katılımcıların BFE'nin alt boyutlarındaki farkındalık düzeylerinin yüksek olması, yoğun öğrenme faaliyetlerinin gerçekleştiği üniversite ortamındaki öğretim derslerinin öğretmen adaylarının bilişötesi farkındalıklarını olumlu bir biçimde etkilediği sonucuna ulaşılabilir. Benzer şekilde yapılan diğer çalışmalarda da (Baysal, Ayvaz, Çekirdekçi

ve Malbeleşi, 2013; Okçu ve Kahyaoğlu, 2007; Özsoy ve Günindi, 2011; Tüysüz, Karakuyu ve Bilgin, 2008) öğretmen adaylarının bilişötesi farkındalıklarının üst düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın sonuçları yukarıda belirtilen çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir.

Katılımcıların bilişötesi farkındalıklarının cinsiyet ve sınıf düzeylerine göre değişip değişmediği incelendiğinde her iki değişken açısından herhangi bir anlamlı fark bulunamamıştır. Tüysüz, Karakuyu ve Bilgin (2008) tarafından yapılan araştırmada cinsiyet açısından Bilişötesi farkındalıkta herhangi bir fark bulunmazken, sınıf düzeyleri arttıkça bilişötesi farkındalık düzeyinin arttđı belirtilmiştir. Bilişötesi farkındalığın düzeyinin sınıf seviyesi arttıkça yükseldiği Baysal, Ayvaz, Çekirdekçi ve Malbeleşi (2013) tarafından yapılan çalışmada da tespit edilmiştir. Özsoy ve Günindi (2011) ise bilişötesi farkındalığın dördüncü sınıflar lehine farklılaştđını ancak cinsiyet bakımından herhangi bir farklılığın bulunmadđını ifade etmişlerdir. Bu çalışma sınıf değişkeni açısından kendinden önceki çalışmalarla farklılık göstermektedir. Bunun temel nedeni örneklem grubunun farklılığı olabilir. Ayrıca cinsiyet değişkeni açısından bu çalışma kendinden önceki çalışmaları destekleyen bulgulara sahiptir.

Katılımcıların hayat bilgisi öğretimi öz yeterliklerine yönelik algıları incelendiğinde bu dersin öğretime yönelik algılarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların hayat bilgisi öğretime yönelik öz yeterlik algılarının cinsiyet ve sınıf değişkenine göre fark olup olmadığı incelenmiş ve cinsiyet açısından herhangi bir anlamlı farkın olmadığı; buna karşın sınıf düzeyinde ise 4. sınıflar lehine anlamlı farkın olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç Güven ve Ersoy (2007) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Bu durumun katılımcıların öğrenme deneyimlerinin artmasından kaynaklandđı söylenebilir

Son olarak katılımcıların hayat bilgisi öğretime yönelik öz yeterlik algısı ile biliş ötesi farkındalıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. İnceleme sonucunda hayat bilgisi öğretime yönelik öz yeterlik algısı ile bilişötesi farkındalık envanterinin alt boyutları arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunamamıştır. Buna karşın hayat bilgisi öğretime yönelik öz yeterlik algısı ölçeğinin alt boyutu olan sonuç algısı ile bilişötesi farkındalık envanterinin tüm alt boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir.

Araştırma sonuçları dikkate alındığında sınıf öğretmeni adaylarının hayat bilgisi dersinin öğretime yönelik öz yeterliklerinin yüksek olduğu; ayrıca bu dersin öğrenme-öğretme sürecinin planlanması, düzenlenmesi, izlenmesi ve değerlendirmesine yönelik bilişötesi farkındalıklarının da aynı şekilde yüksek olduğu söylenebilir. Bu bağlamda hayat bilgisi öğretime yönelik öz yeterliği ile bilişötesi farkındalığı yüksek olan bir sınıf öğretmeni adayının ideal bir öğretime bulunması gereken özelliklerden düşündüklerini ifade edebilme, düşünme sürecini sorgulama, kendini değerlendirme gibi birçok bilişsel aktivitede yetkin olduğu ifade edilebilir. Ayrıca bilişötesi farkındalığı ve öz yeterliliği yüksek öğretmen adayları daha kalıcı bilgi, bağımsız öğrenme ve yüksek başarı gibi sonuçlara daha kolay

ulaşabilir. Bununla birlikte hayat bilgisi konularının öğretiminde bilişötesi stratejileri kullanarak öğrencileri düşünmeye, öğrenmeye ve becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Bu çalışma sonucunda aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Öğretmen adaylarının bilişötesi farkındalıklarının ve hayat bilgisi dersinin öğretimine yönelik öz yeterliklerinin artması için lisans programlarında içerik değişikliklerine gidilebilir.
- Sınıf düzeyleri arasında bilişötesi farkındalık düzeylerinin istatistiksel olarak farklı çıkmasında öğretmen adaylarının aldıkları üniversite eğitiminin ya da öğretmenlik uygulamasının etkisinin ne olduğu araştırılabilir.
- Eğitim fakültesinin diğer bölümlerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının bilişötesi farkındalık düzeyleri incelenebilir ve bu düzeylerin kendi arasındaki ilişkiler karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Aktaş, A. (2013). *Türkçe öğretimi dersi başarı düzeyi ile tutum ve üstbilişsel becerilerin etkileşimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Baysal, Z. N., Ayvaz, A. Çekirdekçi, S. ve Malbeği, F. (2013). Sınıf öğretmeni adaylarının üstbilişsel farkındalıklarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 37, 68-81.
- Bektaş, M. (2007). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin hayat bilgisi öğretimine yönelik öz yeterlik algısı ölçeği. *SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 175-183.
- Darling-Hammond, L. (2000). Teacher quality and student achievement: a review of state policy evidence. *Education Policy Analysis Archives*. 8(1), 1-44.
- Dilci, T., ve Kaya, S. (2012). 4. ve 5. sınıflarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin üstbilişsel farkındalık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 247-267.
- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906-911.
- Goe, L. ve Stickler L.M. (2008). *Teacher quality and student achievement: making the most of recent research*. Washington, D.C.: National Comprehensive Center for Teacher Quality.
- Güven, B., ve Ersoy, E. (2007). Sınıf öğretmeni adaylarının Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi I dersine ilişkin öz yeterlik algıları ve bilişsel tutumlarının belirlenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 15-32.

Güven, S. (2010). İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Ders ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 84-95.

Jacobs, J. E., and Paris, S. G. (1987). Children's metacognition about reading: Issues in definition, measurement and instruction. *Educational Psychologist*, 22(3/4), 255-278.

Kabapınar, Y., ve Baysal, Z. N. (2004). İlköğretim hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimine yaşamın kendisini taşımak: Gazete haberinin kullanıldığı bir öğretimin tasarlanması ve değerlendirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 39(39), 384-419.

Okçu, V., ve Kahyaoğlu, M. (2007). İlköğretim öğretmenlerinin biliş ötesi öğrenme stratejilerin belirlenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (6). 129-146.

Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. (2008). Öğretmen yeterlikleri, öğretmenlik mesleği genel ve özel alan yeterlikleri. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.

Özdemir, S. M. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının öğretim sürecine ilişkin öz-yeterlik inançlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 14(2), 277-306.

Özsoy, G. (2007). *İlköğretim beşinci sınıfta üstbiliş stratejileri öğretiminin problem çözme başarısına etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özsoy, G. ve Günindi, Y. (2011). Okulöncesi öğretmen adaylarının üstbilişsel farkındalık düzeyleri. *İlköğretim Online Dergisi*, 10(2), 430-440.

Öztürk, C., ve Dilek, D. (2002). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Schraw, G. and Dennison, R. S. (1994). Assessing metacognitive awareness. *Contemporary Educational Psychology*, 19(4), 460-475.

Schraw, G., and Moshman, D. (1995). Metacognitive theories. *Educational Psychology Review*, 7(4), 351-371.

Sönmez, V. (2010). *Hayat bilgisi öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı.

Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye'de hayat bilgisi dersi programlarının gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 402-410.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2009). İlköğretim 1, 2 ve 3. sınıflar hayat bilgisi dersi öğretim programı ve kılavuzu. Ankara.

Tunca, N. ve Şahin, S. A. (2014). Öğretmen adaylarının bilişötesi (üst biliş) öğrenme stratejileri ile akademik öz yeterlik inançları arasındaki ilişki. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 4(1), 47-56.

Türk Eğitim Derneği. (2009). Öğretmen yeterlikleri: Özet rapor. Ankara: Adım Okan Matbaacılık.

Sınıf Öğretmeni Adaylarının Hayat Bilgisi Öğretimine Yönelik Öz Yeterlik Algıları İle Bilişötesi Farkındalıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Tüysüz, C., Karakuyu, Y., ve Bilgin, İ. (2008). Öğretmen adaylarının üst biliş düzeylerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17(2), 147-158.

Ulaş, H, Kolaç, E, Sevim, O. (2011). Metacognition awareness levels of Turkish teacher candidates. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 138-152.